

Unalom, közöny, cinizmus

„Az unalom igen sok ember szemében a mulatságos időtöltés ellentéte, a mulatságos időtöltés pedig szórakozás, kikapcsolódás.”

Moravia: Az unalom.

KORSZAKALKOTÓ IGAZSÁGOKAT és közhelyeket rendszerint paraszthajszálak választanak el egymástól. A ma közhelye a tegnap felfedezése volt, a ma tudományos és technikai szenzációja pedig eleve arra van ítélve, hogy a holnap közhe-lyévé váljék. Ilyen igazság és közhely egyszerre, hogy életünk *egyedi, egyszeri és megismételhetetlen*. Hogy azután ez az élet tartalmas vagy tartalmatlan-e, élményekben gazdag vagy szürkén egyhangú-e, nem annyira körülményeinken, mint *önmagunkon* múlik. Üresnek érezheti életét egy agyonünnepelt sztár, és gazdag tartalmúnak egy egyszerű munkás vagy földműves. Életünk tartalmát ugyanis két dolog, s a kettőben egy harmadik határozza meg:

a) mindaz, *amit csinálunk* a rendelkezésünkre álló életidőben, vagy annak egy-egy hosszabb-rövidebb ideig tartó szakaszában,

b) és mindaz, *ami történik velünk*, vagyis amit mások csinálnak velünk beleegyezésünkkel, egyetértésünkkel vagy akaratunk ellenére, testi, szociális vagy pszichés erőszakuk alkalmazásával.

A harmadik tényező *az értékrendünk*. Mi az, amit saját cselekedeteink, illetve történéseink közül értékesnek vagy értéktelennek minősítünk. A világhoz, a természet és a társadalom jelenségeihez, személyeihez és tárgyaihoz ugyanis az embereket nemcsak értelmi szálak, hanem *érzelmi kapcsolatok* is fűzik. Minden meg- és felismerés emóciókat is tartalmaz, a megismert vonz vagy taszít, tetszik vagy undort vált ki, szere- tetre késztet, vagy gyűlöletet kelt bennünk. Ezek az emóciók nem is egysíkúak, mert ugyanaz a tanuló,

- aki az egyik tantárgyat *szereti*, még *utálhatja* a másikat, és lehet, hogy a harmadik *közöm- bös* számára;

- nem általában a pedagógusoktól tartózkodik, ha az egyik tanára iránt *ellenszenvet* érez, kivételes esetben ettől még a tantárgyát szorgalmasan tanulhatja is;

- gyakori azonban, hogy az érzelmi viszonyok a személyről az általa képviselt elvekre, visel- kedési formákra is *átcsapnak*, amint a fordítottjaként viselkedése tehet ellenszenvessé személyt is szemünkben.

A XX. század emberében, köztük tanulóiban is sajátos feszültség, „fortélyos fé- lelem” (József A.) érhető tetten. Nem az idő gyorsult fel, amint sokan – Michelettől Marx Györgyig – állítják, hanem *életritmusunk*. Nem információzuhatagban élünk, hanem megemészthetetlen, információkká át sem alakítható *ingerözönben*. Az emberek rákényszerülnek, hogy saját életüket a tömegkommunikáció (tévé, film, reklám stb.) szobájukba varázsolt gazdag, túl színes, látványos és felismerhetetlenül hamis élet- modelljeivel vessék össze, és ezerszer észleljék, hogy azoknak hőseivel szemben nekik csak *a mindennapok unalma* jutott osztályrészül. Milliók kényszerülnek arra, hogy

Pascal kínjait éljük át, megkíséreljük „feledni önmagukat”. Kompenzációkba meneküljenek: italba, szexuális kalandokba, garázdálkodásba, hogy úgy érezhessék: *ők is csinálnak valamit, néha velük is történik valami*, ami rendkívüli. Így lesz korunk egyik tipikus betegsége az *unalom*, egyik legáltalánosabb törekvése a tőle való menekülés, és legelgondolkodtatóbb igazsága Moravia tézise: az unalom előli menekülés válik az unalom legbiztosabb forrásává (vö.: a zenekarok dobosait bamba extázissal bámuló ifjakat, az utcán összeölelkezés közben jobbra-balra tekingető párokat!). Ez az unalom szüli azután a csellengést és az agresszivitást, a munkaundort és a felfokozott szórakozási vágyat, a feltűnési viselkedésgépet és a túlfűtött és túl korai szexualitást.

Egyik legnagyobb gondunk, hogy vannak, akik a kóros betegséget tudományos köntösben terjesztik. Az emberi tevékenység egyik sajátossága, hogy okai (motivumai) és következményei is vannak. Ebből következik, hogy emberi tevékenységet nem szabad értékelni összetevőinek elemzése nélkül, ezek pedig Engels szerint: a tevékenység célja, módszerei és objektív, illetve szubjektív eredményei. Ezért hamis minden *belterjes szemlélet*, amelyik pl. szexuálpszichológia fedőnévvel olyan örömforrásokat kínál az ifjúságnak, amelyek a holnap bánatforrásai lesznek a szét-pazarolt, s ezért túl korán kialakuló érzelmek következtében. Minden csecsemő kisgyermekké, minden kisgyermek iskolássá, a fiatal öreggá válik, ha – megéli. Az életszakaszok egymásra épülnek, s az *életfolyamatban* töltik be szerepüket. A Makarenskótól vett idézetet nem lehet önkényesen megfeleltetni: az ifjúság a jelenét éli. Hozzátartozik, hogy közben jövőjére is készül. A ma nevelésében csak azt tarthatjuk helyesnek, jónak, ami annak bizonyul *holnap* is!

Unalmon – az MTA Értelmező Szótára (VII. k. 44. l.) szerint – azt a kellemetlen lelkiállapotot értjük, amelyben *az ember érdeklődését semmi sem képes lekötni*. Pszichológiai és etikai megközelítéssel, amelyben semmilyen cselekvés vagy történés sem képvisel értéket számára. Ez az unalom lehet *pillanatnyi*, rendszerint egy fokozott munkaidőt, egy feladat teljesítését követő időszak. Ilyenkor a természet önvédelmi reflexe a pihenés. Lehet azonban *tartós* is, s ez egyértelműen káros. Nem jelenti még az unalom állapotát, ha valaki egy-egy dolgot:

- tanítási órát,
- filmet, tévéműsort, regényt, könyvet,
- egy embert vagy társaságot

unalmasnak minősít. Ez objektív ténymegállapítás lehet. Egy valaki, valami nem képes érdeklődését felkelteni és ébren tartani, vagy éppen a meglévőt kioltja. Unalomról akkor beszélünk, ha az érdeklődést *semmi* sem tudja lekötni, mégpedig rendszerint azért, mert:

- érzékszervei már csak *a túlerős, barsogó ingerekre* képesek reagálni (ordítózás, harsogó zene, viselkedés; egyik szimptomája, hogy a polgári társadalomban már nem kelt különösebb érdeklődést egy szokásos sztriptíz, ehhez már szadizmust kell adagolni hozzá);
- nevelésében a tudatosságot feltételező érdeklődést következetesen összetévesztették *a spontán kíváncsisággal*, amely gyorsan csapongó;
- érdeketlenné vált *a gyengéd émociók* iránt, mert az a szemlélet alakult ki benne, hogy a hétköznap az unalom, érdeklődésre csak a normasértő élmények, kalandok, cselekvések érdemesek. Helyes lenne megtanítani nekik az ómassai pihenőnél olvasható verset: Vándor! Ha nincs idő, hogy megállj, s gyönyörködj a természet szépségében, mondd, minek élsz!?
- a felnőttek életmodelljei azt hitetik el velük, hogy az unalomtól való menekülés egyetlen eszköze a pénz, s általa dolgok és személyek korlátlan *birtoklása*, a hamisan értelmezett: *batalom*. (Vö.: Jogi esetek, Kék Fény, Baleset stb.)

Hamis úton járnánk azonban, ha nem néznénk szembe azzal a ténnyel, hogy az unalom *gyűjtőnév*, különböző, bár tartalmilag egy-egy ponton egymással érintkező dolgokat jelölünk vele. Unalmat említünk, de

a) *a teljes érdektelenséget* is érthetjük rajta, az intellektuális, emocionális és akarat-motívumok teljes hiányát. Elég gyakran találkozunk ezzel a típussal az iskolában és az utcán is, gyermekvédelmi alanyok, értelmileg, érzelmileg rendszerint sérültek,

károsodtak, nehezen nevelhetők. Van, amikor be kell érünk annyival, hogy a közösségben romboló hatást ne tudjanak kifejteni. Nevelésüket a motivációs bázis kiépítésével lehet és kell elkezdni;

b) ugyanakkor érthetjük rajta a jólét, a kényeztetés, a sikerek *csömörét*, a *telítettség* állapotát is (Elkényeztetett gyerekek!); Ezeknek pl.: a legjobban megszervezett tanulmányi kirándulás sem nyújt újat, mert mindent nyugati autótújtuk élményeivel hasonlítanak össze. A rendbontás, az iskolai normák túllépései: italfogyasztás, kacérkodás stb. szerez minimális élményt nekik;

c) érthetjük rajta a *belejáradást* is. Azt az állapotot, amelyet Viktorija Tokareva (A föld titka) írásának hőse fogalmaz meg: „Elfáradtam. Mindenből elegendem van. Nem akarok már semmit.” A pedagógusnak fokozott figyelmet kell fordítania arra, hogy a *gyermek érzelmei kifáraszthatók* (felnötteké is!), ha sohasem találnak viszonzásra. Hiába akar örömet okozni viselkedésével, szorgalmával, mindig megszokott hibáiban érik tetten;

d) unalomhoz vezethet „*a sült galamb*” szemlélete is. A mi kocsinkról, villánkról beszél az a gyermek is, aki még semmit sem tett annak érdekében, hogy méltó legyen arra, hogy mások munkájának eredményeit élvezze;

e) napjainkban legtípikusabb „*a nincs semmi programom*” unalma. Szociológusok, pszichológusok szerint forrása Eizenstein „fiktív élete” (Filmkultúra, 1977:5.). A híres filmrendező szerint korunk egyik pszichés veszélye a fiktív élet lehetőségének terjedése. Az emberek karosszékben ülve, pizsamában az átélés segítségével hőstetteket hajtanak végre, lelki megrázkódtatásokon mehetnek keresztül, győzelmes mártírnak érezhetik magukat, de mindezért nem kell semmit sem csinálniuk, s éppen ezért a látvány után unatkozhatnak, mint álhősök, álmártírok, s bár fiktíve megtisztultak, tovább hordozzák saját törpeségüket. Dürrenmatt fogalmazza meg az ebből fakadó dilemmát (Valóság, 1977:12. 124. l.): fiktív élettel, illúziókkal a szabadság mindenhatóságáról álmodunk, és egyre inkább rabok – a gépkocsi, a tévé stb. rabjai – leszünk, s megfelelünk arról, hogy „A szabadságnál több – az igazság.”

A szabadon választott témájú osztályfőnöki órákon, őrsi összefüggéseken beszélünk kell a gyermekekkel az unalomról, de a tartalmas életről, a hétköznapok hőseiről és forradalmiságáról (Király István) is. Tekintettel arra, hogy tanterveink a gyermekek érdeklődését legjobban felkeltő és számukra életmodellt adó *életrajzokat* tervszerűen kihagyták az általános iskola művelődési anyagából, magának az iskolának kell megteremtienie a lehetőséget, hogy ezekkel megismerkedjenek a tanulók (szakkörben, egyéb tanítási órákon kívüli foglalkozásokon).

AZ ISKOLA mindig a társadalom *keresztmetszetét* képviseli. Az osztályokban ott ülnek a *ma* tudósainak, segédmunkásainak és bűnözőinek a gyermekei, akik közt potenciálisan ott találhatjuk a *holnap* politikai vezetőit, világhírű tudósait, segédmunkáit és bűnözőit is. Éppen ezért az iskola problémái mindig az adott történelmi kor *társadalmi problémáinak vetületei*. Érthetetlen ezért neveléseméletünk eléggé általános közönye a társadalom jelenségeivel, mozgásával, problémáival szemben. Szépen megírt dolgozatokat olvashatunk pl. arról, hogy melyik tulajdonságot húzták alá legtöbbször a gyermekek. Kiderül, hogy előkelő helyet foglal el köztük az igazságosság. Ha azonban Mesterházi, Szakonyi és más írók műveit olvasom, arról is képet kapok, hogy korunkban az igazságosság jelentéstartalma az emberek tudatában gyökeres változásokon, esetenként torzulásokon esik át, s ennek megfelelően, ha tíz gyermek tartja az egyik legfontosabb tulajdonságnak az igazságosságot, bátorságot, őszinteséget, könnyen lehet, hogy tízféle viselkedési módra adták le szavazatukat. Ez az oka, hogy valóban tudományos igényű pedagógiai munka nem mondhat le a mindennapi élet, a szépirodalom jelzéseinak elemzéséről.

A mindennapok tapasztalatai, a valóságot tükröző szépirodalmi alkotások egybehangzóan figyelmeztetnek mindenkit, hogy a *közöny* korunk egyik legáltalánosabb tünete, betegsége. Közönyön (ÉSz. IV. k. 146. l.) a dolgokkal, személyekkel kapcsolatos teljes érdektelenséget, nemtörődömséget, részvétlenséget, fásultságot értjük. Ancsel Éva szép szavai szerint: a legyintést. „Legyinteni nem mindenki tud. Nem lehet például egyszerre vasat önteni, és legyinteni. Írni éppenséggel egy kézzel is lehet, de mit ér ez a művelet, ha közben a másik kéz legyint?” (Ancsel Éva: Töredékek az emberi teljességről. Magvető, 1976. 48. l.) Ennek a közönynek a XX. századi *polgári társadalom közérzete* a legjellemzőbb forrása: „az élet abszurdításának, értelmetlenségének, céltalanságának az érzékelése, s az ember tehetetlenségének tudatosítása”, a teljesen egyedül maradt ember, „az elidegenedett”, aki már nem képes hinni semmiben (Dobossy László: A francia irodalom története). Ezt az állapotot Camus ábrázolta leghívebben magyarul A közöny címmel ismert regényében: „nincs olyan emberi vonás, nincsen olyan erkölcsi elv az emberek szívében, ami iránt én fogékony lennék”.

Hatása nem hagyja érintetlenül iskoláinkat, tanítványainkat sem, ahol és akikben a *szocialista nevelés* megvalósításának egyik legerősebb, bár nem legyőzhetetlen akadályává válik. Találkozhatunk vele, mint a tanulással, a társadalmi tulajdonnal, a társadalmi, erkölcsi normákkal szembeni közöny megnyilvánulásával. Különböző forrásai:

a) a társadalmi környezetben terjedő *általános közöny* (vö. Csátár Imre: Útközben. Magyar Nemzet, 1978. május 14.);

b) az iskola falait is áttörő *divatmajmolás* (Csurka István: Az új kényszere. uo.: „Egy világméretű szemfényvesztésnek vagyunk mi most tanúi és részesei. Mégpedig cselekvő részesei. Naponta termeljük az új dolgokat és az újnak látszó dolgokat is. Naponta látjuk az új születését, és naponta áltatjuk magunkat az új születésével. Értékrendünket felborítottuk. Csak egy kérdést ismerünk: új-e? Minden más mellékes. Bálványimádókká lettünk.”);

c) az *értékrend* gyors változásai (a deheroizálás sok hamis illúziót lerombolt, de minden eszményképet meg is kérdőjelezett, útjait egy általános iskolai tanuló aligha követheti);

d) A környezeti hatalommal szemben érzett *tehetetlenség*;

Ma ez eléggé tipikus még. A jó pedagógus megtanulja, tudja, mit kellene *tennie* a nevelés színvonalának emelése érdekében. Elég gyakori, hogy ennek az ellenkezőjét *írják elő* számára, noha az szerinte biztos kudarchoz vagy látszateredményekhez vezet. Ebbe ütközik a tanítás módszereiben is. Korszerűség ürügyén olyasmit követelnek tőle, ami nem időszerű, mert energiáját nem a tudományok robbanásszerű fejlődésével tartó modernség, hanem az intellektuális, szociális és pszichés hátrányok leküzdése köti le. A környezeti hatalom természetesen különböző formákban hátráltathatja az eredményes nevelést. Ezeket életszerűen ábrázolja László Anna: Hatalom c. írásában (Élet és Irodalom, XXII:19. 5. l.)

e) nálunk is hat a polgári fogyasztói szemlélet, amely legfőbb értéknek a *birtoklást, a pénzt tekinti*;

Mme Claude egy párizsi nyilvánosház vezetője volt. Emlékirataiban leírja, hogy csak szép, művelt és több nyelven beszélő lányokat alkalmazott. Mint írja: „Sohasem volt gondom a lányok tőborzásával. Ellenkezőleg nem győztem elutasítani őket. Hogy mi vonzotta a lányokat? A pénz és a kaland.” A polgári világból naponként kapjuk a híreket: embereket rabolnak el, terrorcselekmények zajlanak. Három okot jelölnek meg motívumaik között: a pénz, a kalandot, s ez utóbbi keretében a fasizmus visszaállítására törekvő veszélyes kalandot. A nyugati „új brutalitásról” *Edward Bond* írásai adnak hű képet. Szerinte nagyon sok fiatal életkérdései: van-e cigarettád, nőd és söröd? körre szűkülnek, életmódjukban a közös ténfergés adja meg a barátság, a pusztá aktus a szerelem tartalmát.

f) tulajdonképpen minden eddig bemutatott forrás magában rejt egy másikat is: az *érzelmi elsvárodást*. Sagan egzisztencialista programját: „A legtökéletesebb élet-

forma az érzelem nélküli élet." Hatása nálunk, fiataljaink körében is észlelhető, persze filozófiai gyökerei nélkül.

Nem vesszük kellőképp figyelembe, hogy az iskolai nevelés a tanulóiban már meglevő, a környezeti hatásokra kialakult közöny talajára hullik. Hatéves korban ez még nem feltűnő, mert jelentéktelen dolgokban jelentkezik, a felső tagozatba jutásig azonban már kibontakozik:

a) a közöny a művelődési anyaggal, a *tanulással*;

b) és közöny a nevelés társadalmi *céljaival*, a közösség erkölcsi, világnézeti, viselkedési *normáival* szemben.

Az iskolának éppen ezért rendszerint nem egyszerűen elkezdenie vagy folytatnia kell a szocialista tartalmú nevelést, munkájának első lépése az intellektuális, szociális és pszichés *bátrányok* behozására, a negatív tartalmak lebontására irányul.

Ezen a ponton válik izgató problémává a nevelés elméletének és gyakorlatának nehezen felszámolható ellentéte. A pedagógiai szcientificizmus (Király István) képviselői elzárkóznak még a pedagógia gyakorlatból fakadó elmélete elől is, a pedagógusok szinte teljes közönyt éreznek a hipno- és szuggesztopédiáról, a médiák segítségével „pizsamában saját kuckójában tanuló diákokról” szóló munkák, tanácskozások iránt, mert nekik azzal a problémával kell magukra hagyva megküzdeniük, hogyan tömjék három hét alatt azoknak a fejébe a tanterv minimumát, akik minden ilyen irányú kísérletnek tíz hónapon át konokul ellenálltak. Nekik nem a zseniképző módszerek nyújtanak segítséget, arra keresik a választ, miképp lehet leküzdeniük a tanulók nagyfokú, egyrészt *agyonkényeztetéssel*, másrészt teljes *elbanyagolással* megszilárdított közönyt. Nem kisebb gondot okoz az iskolának az a tény is, hogy szülők, akiket

– munkahelyükön szilárd politikai meggyőződésükről ismernek,

– az iskolától inkább gyermekük jövő *érvényesüléséhez*, mint szocialista *emberré válásához* kérnek, esetenként követelnek támogatást.

Közönyt válthat ki a túl erős fiziológiai vagy pszichés fájdalom is. Lényeges, hogy a *fájdalmat* ebben a vonatkozásban se azonosítsuk a szervi, szerkezeti károsodások kísérő jelenségeivel. Ma már az orvostudomány is vallja, hogy a szomatikus fájdalmak pszichés zavarokat, a pszichés (bánat, tudatos és méltatlan mellőzés stb.) pedig szomatikusokat idézhetnek elő.

Nagyon fontos ennek az igazságnak a felismerése az iskolában. Láthatatlanul nehéz megállapítani, vajon a közönyös gyermekek közönyt nem tanári mellőzések, leki-csinylések, különböző iskolai kudarcok idézik-e elő. A közöny – mint már utaltunk rá, sohasem teljes. A sztoikus filozófia megvalósulása igen ritka az életben. A közönynek mint magatartásnak épp az az egyik legnagyobb veszélye, hogy:

– kibontakozása során mindenre kiterjedhet, ami erkölcsileg értékes, *pozitív tartalmú és irányú*;

– s ezzel a személyiség számára mindent vonzóvá tesz, ami erkölcsileg káros, *negatív tartalmú és irányú*.

A közönnel szemben éppen ezért sem a társadalom, sem az iskola nem maradhat sohasem közönyös. A közöny mindig állásfoglalás, amelyre a babitsi ítélet érvényes: „vétkesek közt *cinkos*, aki néma”.

MEGTALÁLHATJUK mind az életben, mind az iskolában a közöny két sajátos formáját:

a) az ember védekező mechanizmusának *álközönytét*;

Sajátosan ezt gyakran épp azokban érhetjük tetten, akik hittel, szenvedéllyel adták át magukat egy igaz ügy, pl. a nevelés szolgálatának. Akkor lép fel, ha környezeti hatásokra belefásulnak a nemes célokat szolgáló küzdelmekbe. Látniuk kell, hogy környezetük többre értékeli a konfor-

mistákat, mindazokat, akik a köznyelv szerint „jól tudják adminisztrálni magukat”. Értékelési rendszerünk gyakran mindent megtesz annak érdekében, hogy ez a közöny minél jobban elterjedjen. Ezzel függ össze az V. Nevelésügyi Kongresszuson felvetett *kontraszelekcio* is a pedagóguspályán. Külföldi kiküldetések, kitüntetések ráfordításai és társadalmi hasznossága aligha van mindenkor egyensúlyban. Az értetlen küzdelmet a környezet előbb-utóbb értelmetlenné teheti. A „süket fülek” a közöny terjesztői.

b) és az azzal közeli rokonságban levő *kompenzációs közönyt*. Ez tulajdonképpen válasz az előbbi kiváltó okaira. A gyerekekben pl. igen egyszerű formában jelentkezhet:

- Ha az osztályfőnök engem semmire sem tart, nem vagyok kíváncsi semmire, amit ő mond.
- Ha kémiából képtelen vagyok jó eredményt elérni, akkor én semmi hasznát sem veszem a kémiának, közönyös vagyok iránta.

Végso soron hasonlóképp reagálnak a felnőttek is: ha az ilyen-olyan művek semmi segítséget sem nyújtanak gyakorlati munkámhoz, el sem érdemes olvasnom őket. Ha valaki egy korszerűnek hirdetett újításban a gyakorlati nehézségeket, problémákat is *képes* meglátni, s ezért ráütik a konzervativizmus bélyegét, többé nem szól semmit, mert vallja: ha becsukom az osztály ajtaját, ott úgyszólván az történik, amit én csinállok. Még egyszer nem teszem ki magam annak, hogy bírálom az 5+1 megvalósítását, most meg azok olvassák rám bűnként megvalósítására irányuló törekvésemet, akik akkor majdnem megkövezték kritikámért.

A tanulókból közönyt váltanak ki az üres szavak, a fennkölt, de hamisan csengő szövegek. A monotónia a tanításban és az ünneplésben. Mások közönye. Érzelmi szegénységük, néha sivárságuk. De az is, ha valaki előre gyártott stílusfordulatokkal kívánja eltakarni az élő problémákat. Pedagógiai szempontból döntő annak a felismerése, hogy ez a közöny milyen irányban bontakozik ki, mert létezik *természetes közöny* is, amelyet egyes pedagógusok váltanak ki saját személyük és képviselt elveikkel szemben:

- monoton, álpatetikus szónoklásaikkal (erkölcsi prédikációk);
- unalmas tanítási óráikkal;
- személyiségük és tanításaik ellentmondásaival (vizet prédikálnak, de bort isznak).

Elengedhetetlen ebből a szempontból az iskolák *felügyeleti értékelésének* kritikus felülvizsgálata. Jelentős előrelépést jelentett ebből a szempontból az utóbbi években kialakult – bár sokszor egyoldalúan alkalmazott – didaktikai eredményvizsgálatok módszere, ezzel kapcsolatban a szegedi egyetem, különösen Nagy József munkássága. Mindez azonban nem elég. Tovább kell lépünk, és az iskolai ünnepélyeket, mozgalmi akciókat, társadalmi munkákat is gyermekközpontúan szükséges értékelnünk. Mit hagynak mindezek maguk után a gyermeki személyiségekben? Jelenleg a felügyelet tanár és tanítási óra centrikus. Arra csak kevesen és ritkán keresik a választ, vajon nem romboló-e néha, *ami kívülről eredményesnek látszik*.

AZ UNALOM rövidebb-hosszabb ideig tartó állapot. A közöny elidegenedett érzelmi viszonyulás. Nemtörődömség. *A cinizmus magatartás*. Az ember vállalja a felelősséget vagy éppen menekül előle, fél tőle. Szívesen fogad minden magyarázatot, elvet, amely felelősségtudatától megszabadítja. Szívesen hivatkozik az életének programját hordozó génekre, környezetének viselkedésére, bármire. S közben amilyen mértékben *csökkenti felelősségét*, egyenes arányban ugyanolyan mértékben *növeli felelőtlenségét*, s közben önmaga előtt is letagadottan kialakítja magában a felelőtlenség magatartását: cinikussá válik: Jellemzője:

- a felelőtlenség egocentrizmusá tesz;
- az önzés maga körül is züllesztő hatást fejt ki;
- mert nem akarja látni, hogy másképp is lehet cselekedni, élni;
- magát viszont cinikusan is hősi pózban kívánja szemlélni, mert több, életrevalóbb, mint a többi ember, akik éppen ezért legfeljebb csak „haverjai” vagy eszközei lehetnek.

A cinikus ember abban szeret kiemelkedni, amiben nem is hisz. Hite szűk korlátok közé szorul: csak azt hiszi, hogy neki bárhol, bármiben vezérszólamot szükséges játszania.

Cinikusnak a köznyelv azt tartja, aki a kialakult társadalmi *formákat*, a közösség által elfogadott erkölcsi *normákat* semmibe veszi, minden emberi cselekedetben önző *egyéni érdek* megnyilvánulását keresi, nem *hisz* semmiben, nincsenek *eszményei*, és mindenben keserűen, kiábrándítóan *gúnyolódik*, ami másnak értékes, nemes, szent. (Vö.: Ért. Szótár I. k., 798. l.) Ebből a meghatározásból is kiderül, hogy a cinizmus az egész személyiséget áthatja, tehát csak látszatra léteznek olyan emberek, akik pl.: a magánéletük emberi kapcsolataiban cinikusan viselkednek, a közéletben pedig a fennkölt demokratizmus maszkját öltik magukra. Komolyan kell vennünk Makarenko erre vonatkozó szavait, aki szerint, ha valamelyik brigádtagról megtudta, hogy a szerelemben cinikus, azonnal visszavont tőle minden politikai megbízatást, mert az politikailag is *csak cinikus lehet*, illetve *skizofrén*, ami legalább olyan kártékony környezete számára. Ezen a ponton találkoznak legjobban az unalom, a közöny és a cinizmus, mert az egyik szüli a másikat, a másik erősíti az egyiket. Ezért kell időben felfigyelnünk az unatkozó, a közönyös gyermekekre, mielőtt még cinikussá váltak volna.

A cinizmus nem feltétlenül nyílt formáiban jelentkezik. Néha a túlzott lojalitás köntösét ölti magára. A gyermek látszólag mindent megtesz osztályfőnökének, csak éppen semmivel sem azonosul követelményei közül, jót mulat rajtuk. Még elméleti munkákban is találkozunk ilyen lojális megfogalmazásokkal, pl. megállapítják, hogy *a szocialista társadalomtól idegen a cinizmus*. Vagy: igaz, hogy az individualista társadalomban az emberek autoképe jobb heteroképüknél, a közösségiben ez a különbség eltűnik. Az ilyen megállapítások, féligazságok cinizmusból fakadnak, és cinizmust szülnék. Igaz ugyanis, hogy a szocialista társadalomtól sok minden idegen, de az igazság másik oldala, hogy *a szocialista társadalomban még nemcsak szocialista világnézetű, erkölcsű és jellemű emberek élnek*. Épp azért kell idejében felfigyelnünk ezekre a társadalmunktól idegen, mégis meglevő jelenségekre, hogy el ne terjedjenek, és gátjaivá ne váljanak a teljes szocializmus felépítésének. Aki a nyílt szembenézés helyett megnyugtató frázisok mögé bújik, épp ezt a harcot kívánja leszerelni.

Szembe kell néznünk egy egyszerű ténnyel. Valahányszor a pedagógiában hibákat tárunk fel, sokan mechanikusan a gyenge tanulókra, a rossz anyagi viszonyok között élőkre, a hátrányos helyzetűekre vagy éppen a veszélyeztetett gyermekekre gondolnak. Ez a tévedés akadályozza meg, hogy észrevegyék: a nevelésben a hibák nagyon sokszor épp azokban a gyermekekben jelentkeznek:

- akiknek egyébként jó a tanulmányi eredményük;
- jó anyagi körülmények között élnek, nevelkednek;
- és látszólag politikailag is pozitív a környezetük.

Az egyik iskolában súlyos lopás történt, a tettesnek nem akadtak nyomára. Kiderült, hogy a tettest cleve azok között keresték, akik rossz anyagi viszonyok közt éltek, illetve akik ellen valaha iskolai pályafutásuk alatt már felmerült a lopás gyanúja. Nagy meglepetést okozott, amikor a végén kiderült, hogy épp az egyik legjobb anyagi körülmények között élő, magas státusú szülők gyermeke volt a tettes. Tanulság: kevés veszélyesebb dolog van a pedagógiában, mint *a hamis azonosítás vagy összekapcsolás*. Cinikussá lehet ugyanis tenni egy tanulót azzal is, hogy ráújtjuk a cinizmus bélyegét.

Iskoláink társadalmi feladata a szocialista személyiségek kibontakoztatása és fejlesztése. Ennek a feladatnak az iskolán belül és kívül vannak még gátló tényezői is. Közülük hármat igyekeztünk felvázolni: az unalmat, a közönyt és a cinizmust. A feladat megvalósítása azt is igényli minden pedagógustól, hogy ezeket idejében észrevegye, és harcoljon minden jelentkezési formájuk ellen. A harcot nemcsak külső tényezők ellen kell megvívnia, *önmagával szemben is*, hogy legyőzőjükké és ne terjesztőjükké váljon a gyermekek között.

